

EGY FÉLSZÁZADDAL EZELŐTT.

Az utolsó nemzeti szabadságharc lezajlása s a világsi gyásznap után válságos idők következtek protestáns iskoláinkra is. Az alma materek, melyeknek serdültebb ifjúsága fiatalabb tanáraival s az alsóbb osztályok tanítóival — a classis præceptorokkal — együtt sietett a haza védelmére fegyvert ragadni, s melyekben épen e miatt mintegy a régi közmondás igazolásául — *inter arma silent musæ* — 1849-ben meg kellett szüntetni a tanítást, a nagy tragœdia szomorú befejezése után egymásután nyitották meg újból kapuikat.

A nagykőrösi ref. egyház is két régibb tanára, Szigeti Werga János — már 1835 óta az Akadémia levelező tagja — és Fitos Pál mellé már 1850-ben két új tanárt választott, Jánosi Ferencet a természetrajz, chemia, elméleti és gyakorlati gazdaságtan tanszékére és Mentovich Ferencet a költészet és szónoklattan tanszékére; mindketten erősen kompromittált egyének voltak, mert bár mint katonák nem vettek tetteges részt a nemzeti küzdelemben, de chemiai ismereteik alapján lőpor- és gyutacsgyártással szolgálták a szabadságharc ügyét.

Egy évig e négy rendes tanár látta el három classis præceptorral a régi rendszer szerint fentartott gimnáziumot. 1850-ben azonban megjelent az Organisations-Entwurf. Ez súlyos kétség elé állította az iskolafentartókat, s ezek között a protestáns egyházakat. Az Organisations-Entwurf egy teljes főgymnásiumnál 12 rendes tanár alkalmazását követelte. Már maga ez a körülmény rengeteg új költséget rótt volna a protestáns egyházakra. Ez azonban még nem volt a nagyobbik akadály, hiszen a protestáns egyházak már előbb is sokszor megmutatták, hogy iskoláikért készek áldozni; nagyobb akadály volt az, hogy vele szemben az ország közvéleménye ellenséges álláspontra helyezkedett, mert az ezen alapon szervezendő iskolákban csak a *németesítésnek* eszközét látta.

Annyi bizonyos, hogy az Organisations-Entwurf egyik célzata a német nyelv terjesztése volt, amennyiben a német nyelv tanításánál, amely már az I. osztályban megkezdődött, tancélul nemcsak annak *értését* jelölte meg, hanem egyenesen megkívánta, hogy a felsőbb osztályokban több tantárgy német nyelven adassék elő; de az kétségtelen, hogy ezen nemzetietlen irányzattól eltekintve, az Organisations-Entwurf oly helyes pædagogiai elvek szerint részletes alaposággal kidolgozott munkát volt, amely középiskolai tanügyünk fejlődésének hatalmas lökést adott.

Végzetes hiba lett volna a protestáns egyházak részéről abban

a szomorú időben, amikor a sivár jelennel szemben csakis a jövőbe vetett remény nyújtott némi vigasztalást, a fiatal nemzedéknek, a jövő tette hivatott férfainak nevelését kiadni kezéből, s feladni azokat az iskolákat, a melyek évszázadok óta annyi szolgálatot tettek a magyar kulturának. Pedig igen tekintélyes egyházi körökben meg volt erre a hajlandóság, úgy hogy valósággal a protestáns egyház elleni árulást láttak abban, mikor a nagykőrösi egyház, belátva azt, hogy a mohácsi vész óta folyton fennálló iskoláját feladnia nem szabad, jó korán, mindjárt az «Entwurf» kiadása után megtette a lépéseket iskolája újjászervezésére.

Nagy-Kőrös nem törődött az ellenséges közvéleménnyel. Meglevő négy tanárához még hat újat választott. Ács Zsigmondot, Kiss Lajost, Szász Károlyt, Arany Jánost, Weiss Jánost és Csikay Imrét s e 10 tanárral kezdte meg 1851-ben újonnan szervezett főgimnáziumának első évét. És hogy helyesen jár el, igazolta az is, hogy a többi protestáns iskolák csakhamar követték Nagy-Kőrös példáját. Ez a jeles tanári kar pedig, kikhez később Szilágyi Sándor, Tomory Anasztáz, majd Salamon Ferenc és Szabó Károly is járult, nemcsak igazi szellemi központtá tette rövid időre Nagy-Kőröst, úgy hogy az ő itteni működésük idejét méltán lehet az iskola fénykorának tekinteni, hanem hazafias szellemmel gondoskodott arról is, hogy az ifjúság nevelése az Organisations-Entwurf intenciói dacára is *nemzeti* legyen. A német nyelvű előadások nem is valósultak meg az intézetnél soha. A «Vaterlandskunde» volt az egyetlen tárgy, amit Szilágyi Sándor németül tanított volna, s ebből is csak annyira vitték, hogy a legtehetségesebbek egy-két sort el tudtak mondani, és a felügyelő — Schul-Inspector — meglegedett vele.

Pedig különben az ellenőrzés elég szigorú volt. A tanárok megerősítése a mindenható kormánytól függött, s ennél nemcsak a képzettség, hanem a *politikai érzelem* is tekintetbe jött, s az egyház-tanácsnak kellett jóállást vállalni tanárai kifogástalan politikai viselkedéséért, és mégis Jánosi, Mentovich és Szilágyi Sándor megerősítése évekig késett. A tanári karnak minden hónapban értekezletet kellett tartani s erről német vagy latin nyelven jegyzőkönyvet kellett fölvenni. A kőrösi tanári kar a jegyzőkönyv nyelvétül a latint választotta, s hogy a kormány e jegyzőkönyvek fölterjesztését nemcsak pusztá formaságból kívánta, kitűnik abból, hogy ha a jegyzőkönyv alól valamelyik tanár sajátkezű aláírása elmaradt, azt mindjárt kifogásolta, sőt az esetleges nem épen klasszikus latin kifejezéseket is, amilyenek különösen Tomory jegyzősége alatt csúsztak be, mindjárt aláhúzta.

Az újonnan szervezett főgimnáziumnak első éve az 1851/2.

iskolai év volt. Ez évben az igazgatóságot mint legöregebb tanár Fitos Pál vitte. Érdeemes, de már előregedett ember volt, aki az új viszonyokhoz nem tudott eléggé alkalmazkodni, s az intézet vezetésére gyengének bizonyult.

Midőn az iskolai év végén rövid jelentését az «iskolai igazgató-választmány» elé terjesztette, ez nem elégedett meg vele, hanem az új iskola első életéről részletes és kimerítő jelentést kívánt, s ennek elkészítésével az intézet legfiatalabb tanárát, a tanári szék jegyzőjét, Szász Károlyt bízta meg.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület ma már nyugalomba vonult érdemdús ősz püspöke akkor még alig 23 éves fiatal ember volt. Az a jelentés, amit ő ezen megbízás folytán készített, olyan alapos pædagogiai készütségre s olyan széles látókörre vall, ami ilyen fiatal embernél igazán meglepő. Részletes és teljesen objektív képét adja abban az új intézet első életének, minden leplezgetés nélkül mutat rá az ifjúság körében elharapódzott hibákra, s nem mellőzi hallgatással az igazgatás, a vezetés esetleges mulasztásait sem. Már ezen jelentésben hangsúlyozza azokat az elveket, amelyeket későbbi pályáján mint tanfelügyelő, majd mint a közoktatásügyi miniszterium egyik kiváló tisztviselője s végül miniszteri tanácsosa, s végre mint a református egyház egyik püspöke a tanítás és nevelés terén megvalósítani igyekezett.

Érdekesnek tartom ezt az eddig nyilvánosan sehol meg nem jelent jelentést a fentebbieken kívül azért is egész terjedelmében közölni, mert ez az Organisations-Entwurf alapján *legelsőnek* szervezkedett protestáns iskola *legelső* életévét tárja elénk.

Jelentés.

A nagykőrösi helv. hitv. felgimnáziumnak a lefolyt 1851/2. iskolai évbéli állapotáról. Az iskolai igazgató-választmány elébe terjeszti
Szász Károly, tanár.

Tisztelt iskolai választmány!

Midőn a tisztelt isk. választmánytól azon nem csekély megbízást vettem: készítenék lehetőleg kimerítő előterjesztést újonnan rendezett felgimnáziumunk első életéről, s ez év alatti állapotáról, e megbízást úgy fogtam fel, hogy benne nem csupán statisztikai adatok száraz halmaza kívántatik, hanem lehetőleg széles körben kell felölelnem mindazon momentumokat, melyek az iskola jó vagy rossz irányban indulásának elemeit tették; mennyiben felelt vagy nem felelt meg a kivitel az intézet céljának, mik voltak anyagi és szellemi állapotának főbb tényezői, s ennyiben, úgyszólván, emlékiratot kelle

szerkesztemem, mely egyfelől a közelebbi multnak hű tüköre legyen, másfelől a dolog természete szerint, s csupán a hű előadás által, iránypontokat is tűzön ki jövőre, de *minden igények nélkül* a gyengeségét nagyon is érző előadó részéről.

Mindenekelőtt tehát egyszerű statisztikáját kell adnom iskolánk személyzetének; azután a tanítási tárgyak s órák rendezésének részletes kimutatását; előadnom az iskolai ifjúság szellemét, erkölcsiség s tudományokbani haladását; mik tétettek e részben, s mi van még feladatul hátra; végre az anyagi ügyek állását.

Ezek valának főbb pontjai iratomnak, a részletesb felosztási pontok a dolog természete s a körülmények szerint magok jelölik ki magokat.

Statisztikai áttekintés.

A tanulók száma, vallása.

Osztály.	Ref.	Év elején beírva voltak.			Évközben eltávoztak.	Maradt a vizsgára.
		Luth.	B. kath.	Héber.		
I.	27	—	—	—	8	19
II.	23	—	—	1	6	18
III.	19	1	—	—	4	16
IV.	15	1	—	—	5	11
V.	7	—	—	1	1	7
VI.	22	—	—	—	6	16
VII.	36	—	1	1	6	32
VIII.	22	—	—	—	3	19
Összesen :	171	2	1	3	39	138

Tanórák és tantárgyak felosztása.

Osztály.	Vallás-tan.	Latin.	Görög.	Magyar.	Német.	Termé-szettan.	Term.-rajz.	Szám-tan.	Törté-net.	Fil.
I.	2	5	—	5	3	—	2	2	2	—
II.	2	6	—	3	3	—	2	3	3	—
III.	2	5	4	2	2	2	2	3	2	—
IV.	2	5	4	2	3	2	—	4	3	—
V.	2	5	3	2	2	2	2	4	3	—
VI.	2	4	3	2	2	2	2	4	3	—
VII.	2	5	2	2	2	2	2	4	3	—
VIII.	2	4	3	2	1	2	2	4	3	2
Összesen :	16	39	19	20	18	12	14	28	22	2

Ezen összeállítását a tantárgyak s tanórák osztályonkénti előadásának egy pár jegyzettel kell kísérem. Mennyiben szabhattuk

magunkat az Org.-Entwurf rendeletéhez, mikben s miokért tértünk el attól?

A vallástanból az Entwurf minden osztálynak 2 órát rendel adatni; úgy történt itt, azon módosítással, hogy az I. és II.; III. és IV.; V. és VI.; VII. és VIII. osztályok összefoglaltatván, mindenik osztály kikapta hetenként két óráját, s a tanárnak mégis nyolc órája maradt szabadon egyéb tantárgyra fordítandó.

Ily összehúzása több vagy legalább két-két osztálynak más tantárgyakban is kivihető lett volna, mert több tantárgyakban majd minden osztályok kezdők, vagy a tudománynak ugyanazon fokán állván, ily összehúzás semmi hátrányt nem okozott volna, sőt célszerűen alkalmazva ezután is kivihető lenne — ha azon tekintet nem állana ellent, miszerint gimnáziumban általában, s mindenek felett nálunk, hol a figyelmetlenség el van harapózva, magánszorgalomnak pedig alig van nyoma, a tanárnak *egyenként* minden tanítvánnyal sokat kell bajlódnia, kikérdeznie, gyakorolnia, mi természetesen több osztályok összefoglalásával — mi által egy órán hallgató tanítványok száma szaporodik — nehezebbé, végre lehetetlenné lesz.

A latin és görög nyelvekre az Org.-Entwurf összesen 74 órát szab hetenként; az anyanyelvre 25-öt. De mivel az Entwurf felvétele szerint az anyanyelv német volt, mi reánk s körülményeinkre nézve nem áll: nekünk a sürgetőleg szükséges német nyelvet azon rovatba kell tennünk, mely az Entwurfban *«még egy élő nyelv»* címe alatt áll. Erre azonban az Entwurf aránylag oly kevés órákat szab, melyek a német nyelv, avagy legelső elemei előadására sem elégségesek ott, hol — mint nálunk — e nyelvnek mind nyelvtani, mind gyakorlati ismerete *merőben* hiányzott. Midőn tehát azon kénytelenségben láttuk egyfelől magunkat, hogy a 10 tanár közt az Entw. által 12 tanárra szabott teendőt mind felosszuk, másfelől átlátva a német nyelvre fordítandó több órák multhatatlan szükségét, azon menekvésí utat kelle választanunk, hogy a német nyelvre szükséges órákat más tudományok óráiból vegyük át. De melyekből? A reál tudományokéból-e? A természettan, vegytan s a természetrajz három ága, mindezek összesen 21 órát nyertek az Entwurfban. A számtan és mértan együtt 22-öt. Ezekből lehetetlen vala elvenni valamit, miután épen ezen tudományok azok, melyeket iskola-rendszerünk multja leginkább elhanyagolt, a jövő ellenben legsürgetősebben igényelend, sőt tekintetbe vévén minden osztályoknak e tudományokbani hátramaradottságát, szükségesnek látszott a természeti tudományok 21 óráját 26-ra, a számtan 22 óráját 28-ra emelni, annyival is inkább, mert az Entw. már rendezett iskolát vévén fel példányképül, a VIII. osztályban a számtanra egyetlen egy órát sem ad, e tudományt a VII. alsó osz-

tályban bevezették tekintvén; itt azonban a VIII. osztály az előtte állott érettségi vizsgák miatt legkevésbé nélkülözhető a tudományt. Ujra 11 órával több, mint az Entwurfé, mit úgyszólván semmiből kelle elértemteni. Nem maradt más út, mint a nyelvek (latin, görög és magyar) óráiból venni el annyit, mennyi a sürgetőbb szükségek kielégítésére megkívántatott. A latin nyelv tanóráin ezáltal ütött, valóban nem épen csekély hézagot legalább némileg azzal igyekezvén pótolni, hogy az algimnáziumban, hol mind az anyai, mind a latin nyelv grammatikájának elemei adatnak elé, e két nyelv tanítása összeköttetvén, nyelvtanaik mindenütt párhuzamban tanítottak, s így a magyar nyelvre írt órák is némileg latin órákul tekinthetők. S ime az eredmény az lón, hogy míg az Entwurf 186 órát kíván a 12 tanártól, az itteni 10 tanár 182 órát tanított, mely 182 óra a hittannali rövidítésben megnyert 8 órával a tanulókra nézve tulajdonképpen 190 órát tesz, tehát négy órával többet hetenként, mint a mennyit a tanrendszer igényel.

Lesz-e azon, e lefolyt évben mulhatatlannak mutatkozott változtatásokra, miket elősorolék, jövő évben is szükség, azt majd a tanári testület, s a tisztelt választmány határozandják el. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy gimnáziumi osztályaink ezen első év lefolyásával még nincsenek, de nem is lehetnek azon ponton, melyet az Entw. a kiszabott teendők teljesíthetése végett feltételez, s mely normális állapotba tulajdonképen csak a múlt évi *első*, s ezután a gimnáziumba átlépő osztályok jöhetnek, és így az egész gimnázium ezen merő átalakuláson csak az első nyolc év lefolyása alatt mehet át; míg tehát ez megtörténék, mindig szükség mutatkozik a tanterven — egyik vagy másik elmaradottabb pontban vagy oldalon — segíteni, mely szükségesség a már államérvényességre emelt gimnáziumoknál is előfordul.

Az Org.-Entw. s úgy hiszem a mai kor szükségei ezen, úgynevezett kötelező tantárgyakon kívül még némely szabad tantárgyakat is kíván felvételni. Ilyenek az újabb művelt nyelvek, zene, ének, rajzolás, szépírás, testgyakorlat.

Ezekről a multra nézve csak egyszerűen azon jelentésem lehet, miszerint gimnáziumunkban *teljességgel nem* tanítottak; de szükségesnek látszik előttem ezekről is némelyeket elmondani.

a) A nyelvek tanulása, bármily szükséges és gyakran nélkülözhetetlen legyen az életben, jelen viszonyainkat tekintve, az európai művelt nyelvek (pl. a francia) taníttatása mégsem sorozható épen leg sürgetőbb szükségünk közé. Midőn majd minden osztályainkban a latin, görög és német nyelveknek legelső, fásasztó elemei adatnak elé, sőt az anyanyelv grammatikája, szófűzése, irálya és irodalma

mindenütt legelső mivelést váró parlag mező, akkor e sok rendbeli nyelveknek tanítását, még egy új, már ötödik nyelvtannal szaporítani több mint felesleges. Ha majd mostan legelső osztályaink a most előadott nyelveket nyelvtanilag, bár némileg, sajátjokká teendék, ha nem kellend egyszerre négy nyelvparadigmáival nyomni és ölni a lélek szabadabb tehetségeit, akkor ideje leend ez iskola legfelsőbb előjáróit arra kérnünk, gondoskodjanak arról, hogy növendékeink közül legalább az arra vállalkozóknak alkalom nyitassék a művelt Európa irodalmainak kulcsához, a nyelvekhez jutnia.

b) Nem oly szempont alá jönnek azonban a szépírás és rajzolás. Majdnem hihetetlennek látszik, hogy csak valamennyire rendezett iskola létezhessek, melyben a szépírás és rajz nem mindennapi rendes (ha nem is kötelezett) tantárgyak. Hogy a gimnázium növendékei csak azon kalligrafiai képzettséggel maradjanak, mit a nemzeti iskolákból hozának, hol tanítottak ugyan írásra, de ismét csak oly tanítók által, kik maguk is tán nem kalligraphok — ez sehogy sem lehet elégséges. Mert habár a tanároknak gondot kell is fordítani arra, hogy írásbeli feladataikat a növendékek tisztán, hibátlanul s csínnal végezzék, az írás külalakja a tudományok feladataiban mégis csak másodrendű tekintet alá jöhet. Mit mondjak továbbá arról, hogy növendékeink a nélkül lépnek ki iskoláinkból, hogy a rajzolásnak, mely ma már nemcsak a technikai pálya, de az élet és általános műveltség kívánalmaihoz tartozik, legelső alapjairól is, avagy legtávolabbi fogalommal is birnának! Valóban, midőn annyi különféle pályán nemcsak hasznos, de nélkülözhetlen a rajzismeret, midőn maga a gimnáziumi tanfolyam alatt már több tantárgyak, mint mértan, természeti tudományok, földrajz segédtudományául tekinthető, hogy mindamelllett merőben elhanyagoltassék, ez oly nagy hátrányára van az intézetnek, melyen áldozattal is segíteni elmulaszthatlan kötelesség. S ha egy írás és rajzot tanító segédtanár vétetnék fel, a gimnázium négy alsó osztályában a szépírást nem szabad, hanem mindenesetre kötelezett tantárggyá kell tenni, mint amelyre kivétel nélkül mindenkinek szüksége van. A négy felső osztályban ellenben a rajz, mint szabad tantárgy lenne tanítandó.

c) Ének és zenéről, mint melyek inkább csak æsthetikai kiképzésére tartoznak az embernek, s ennyiben nem az életszükségek közé tartoznak, e helyen szó sem tétetnék, ha — főleg az ének — viszonyaink között még egy különös tekintet alá is nem jőne.

Szokásban van ugyanis, köztudomás szerint, miszerint a városon előforduló temetések alkalmával a gyászénekkari kötelességet iskolánk növendékei közül az ú. n. cantus tagjai, azonkívül énekszós halottnál a többi növendékek egész rendetlenségben teljesítik. E cantus

vezérlete, az éneklésért bejövő díj átvétele a közelebbi évben egy ifjú által kezeltetett. Ebben fekszik főoka azon temérdek rendetlenségnek, mi a cantusokkal összekötve volt. Ennek örve alatt mindennapos volt némely osztályokban a leckemulasztás; tanórák alatt a csendet zavaró éneklések hallattak; a cantisták némelyike a kapott pénzt saját s társai erkölcsi rontására fordította, mint ennek az évfolytán egy nagyon szomorú példája merült fel; s végre az énekdíjból az ú. n. «techa-pénz»-re eső részletről a kezelés rendetlensége miatt e napig még senki sem látott számolást. Mindezekhez számítható még azon negatív hátrány, miszerint ifjainkat nincs ki oktassa, vezesse s rendben tartsa, 's a botrányig gyenge és élvezhetlen énekkarral bírnak, miről saját füleivel a legműértetlenebb hallgató is meggyőződhetik. Nem mondom, hogy e minden oldalú rendetlenségen erélyes igazgató, legalább nagy részt az eddigi körülmények közt is ne segíthetett volna, de azért legcélszerűbb lenne, ha a tanárok közül egy, ki zeneértő lenne, a cantus igazgatását magára vállalná.

Nem énektanítóról van itt szó, ámbár a legegyszerűbb utasítás és gondos utántekintés a dolog æsthetikai oldala körül is jótékony reformot idézhetne elő, — hanem ami itt sürgetőbb: a cantus által s annak örve alatt elharapózott rendetlenségek s kihágások szigorú fékentangálásáról. Tanórák alatt semmi esetben sem énekgyakorlatot, sem temetési éneklést meg nem engedni, az énekgyakorlatok alatt lehető rendetlenségeket tekintélyével megakadályozni, a bevett pénz kiosztása felett ellenőrködni és végre a Theca pénzt illető részletet az igazgatóhoz juttatni lenne főbb teendője. Addig egyébiránt, míg a remélt iskola (tanító képezde), melynek az ének egyik rendes tantárgya leendő — felállana, nem csekély fontosságú tárgy az ének is oly iskolára nézve, honnan gyakran egyenesen lépnek iskola tanítói állomásra az ifjak.

Ezeken kívül vannak az erkölcs, figyelem és szorgalom tekintetébeni osztályozások. Erkölcsben, ki szennyező bűnért az iskolából ki nem utasított, kivétel nélkül első osztályzatot nyer, holott itt sokkal célszerűbb lenne az erkölcsi *magaviseletet* venni osztályozás alá, melyben aztán szennyező bűn nélkül is jöhetnének osztályozások elé. Ilyformán: kifogás nélküli vagy feddhetlen; dicséretes; törvényszerű; nem törvényszerű; fenyíték alá jövő; kihágó stb. A figyelem osztályzatai ezek voltak: jó, elegendő, közepszerű, csekély; a szorgaloméi ezek; nagy, kielégítő, közepszerű, csekély.

Megjegyzendő e helyt még az is, miszerint az Org. Entw. az osztályozáson kívül mely mulhatlan, érdemszerinti sorozásról is szól, mely azonban a viszonyok vagy a tanárok belátása szerint elmaradhat.

Fenyítékek.

Az iskolai választmány által szerkesztett s a tanuló ifjúság előtt kihirdetett isk. törvényekben minden a tanulást vagy erkölcsi magaviseletet illető hibára bizonyos büntetési fokozat van szabva; ítélettel, — az esetek különbsége szerint — az igazgató, a tanári testület, vagy a választmány, végrehajtással mindig az igazgató van megbízva. Ha már a fenyítékekről vezetett igazgatói naplót áttekintjük, azon véleményre jutunk, miszerint a nagykőrösi gimnáziumban egyetlen egy büntetésre méltó hiba ismeretes: t. i. a leckemulasztás, de ez annál nagyobb mértékben. Mert azon mintegy 70 fegyelmi tény közül, melyek az igazgatói naplóban feljegyezve vannak, egy-két kisebb pajkossági eseten kívül mindnyája leckemulasztásérti büntetéséről szól. Jelesen az algimnáziumban mulasztásért vesszőütéssel fenyítettett *egy* ízben 16; *két* ízben 4; a felső osztályban ugyancsak mulasztásért becsukással fenyítettett *egy* ízben 7; *két* ízben 3; *három* ízben 6; választmány elébe idéztetett 3; az iskolából kiutasított 2, kiknek egyike az ítélet tudtára adatását be sem várva, eltávozott. Ez eredmény, valamint a tanórák járásabani rendetlenségre nézve elég szomorú, — úgy egyéb, jelesen erkölcsi magaviseletet illetőleg igen vigasztaló volna.

Azonban fájdalom, ha csak ezen adatokból ítélünk, több tekintetben csalódni fogunk. *Egyfelől* bármily számosak is a leckemulasztásért történt büntetési tények, közel sem érik fel a valóban történt mulasztások számát. Hogyan lenne ugyanis lehetséges, hogy midőn ötödszöri mulasztás esetében a tanuló már a választmánynak feljelentendő, számosan vannak, kiknek mulasztási óráik 10—20-ra, sőt egynehány, kinek 40—50-re is felmegy csak az első félévben. E tény, melyről az osztályzatok első félévi rovatából egyszerű utánnézéssel meggyőződhetünk, világosan bizonyítja, hogy a törvény teljességgel nem alkalmaztatott szigorú következetességgel. Sőt egy kissé gondos utánnézéssel adatokat lehetne felhozni arra, hogy nem is mindig épen azok, kiknek legtöbb mulasztásuk van feljegyezve, fenyítetének. Távol legyen, hogy ezt valami részrehajlásból származtatnám egy vagy más tanuló irányában, de valami megfoghatatlan szélsélyből, mely a kisebb-nagyobb mértékben rendetlen eljárás következménye, miszerint gyakran hetekig sem volt szó a mulasztásokról, máskor egyszerre legszigorúbban kezdettek azok vétetni. Ezen időnkénti majd szigorú, majd elnéző, szóval *következetlen* kezelése a törvény alkalmazás- és végrehajtásnak az, mi legkevésbé neveli, vagy inkább legerősebben rontja a törvény és végrehajtás tekintélyét.

Eleinte kell minden bajnak elejét venni igyekezni, s mivel év kezdetén egy-kettőre a törvény egész szigorát alkalmazni vonakodtunk: lőn az eredmény, hogy egész ifjúságunk közé bekapott a rendetlenség, hanyagság, kötelesség teljesítés iránti kegyelethiány.

Másfelől általában fájdalommal kell elismernie mindenkinek, ki e lefolyt év alatt az iskolai fegyelem kezelését figyelemmel kísérte, hogy akár a rendszer újdonsága, akár az igazgató körének nem helyes kiszabása, akár végre valamely egyéniségbeni hiba miatt a valódi fegyelemnek, rendnek még csak árnyéka sem volt feltalálható. Nem el volt-e ifjúságunk között a — leckemulasztáson kívül — a rendetlenségnek minden neme harapózva? Nem panaszkodott-e majd mindenik tanár, hogy tanórái alatt gyakran háborítottak a csend s figyelem egyes rendetlenkedők által? Nem számtalanszor barangoltak-e a tanulók órák alatt, vagy a közbeni negyed órát fél órává nyújtva, az iskola udvarán, kapuja előtt, utcán? Nem szemeinkkel láttunk-e tanuló ifjakat tiltott helyekről kilépni, utcán pipázni stb.? És történt-e ennyi rendetlenség ellen avagy csak egyszer is erélyes, határozott s eredményt adó fellépés? Ha mélyen gyökerező bajok nem egyszerre s nem könnyen kiirthatók, nem annál haladéktalanabban s erélyesebben kell-e elfojtásukra törekedni? . . . Ismételtem, s megértetni kívánok: nem vádolok senkit, s újra mondom: meglehet, hogy a rendszerben, a fegyelem gyakorlási kötelességek helytelen felosztásában s kiszabásában létezhetik a hiba, de akárhol, jövőre hatályosan kell intézkedni ily rosszak megszüntetéséről, míg a rendetlenség, törvény iránti tiszteletlenség és fegyelmetlenség kiirthatlan gyökereket nem ver iskolánkban.

És itt mintegy önként kínálkozik az alkalom még némieket elmondani az iskolánk ifjai közt közelebbi évben általánosan mutatkozott szellemről, elharapózott hibákról, valamint másfelől a rend és fegyelem kezelőinek hatásköréről, értve igazgatót és osztály-tanárokat.

1. Az iskolákban szellem. Elharapózott hibák.

Semmi sem lenne örvedetesebb, mintha itt egy minden tekintetben kielégítő, vigasztaló képet rajzolhatnék, s elmondhatnám, hogy az iskolánkban mutatkozó szellem semmi kívánni valót nem hagy föl. De aki hibát javítani, beteget gyógyítani akar, annak mindenkéül a hibát s betegséget meg kell ismernie elvakulás nélkül. Lep-lezetlenül igyekszem tehát eléterjeszteni, mit e tekintetben egy év alatt tapasztalék.

Legelső árnyvonás a fegyelmetlenség s törvények iránti kegyelet hiánya. E majd minden tanintézetekben oly gyakran eléjövő bajnak

kettős orvoslatot mutat a tapasztalás; egyik a törvények minőségében, másik a végrehajtásban vagy a fegyelem-gyakorlásban áll. Az *elsőt illetőleg* a törvénynek egyetlen szava se legyen, mely csak a papir számára iratott s nem azon szilárd elhatározással, hogy végrehajtas-sék; ne kívánjon a törvény semmi olyat, mi kivihetetlen legyen vagy mikénti kiviteléről kellőleg gondoskodva nincs; a *másodikat illetőleg* a kimondott törvényt megsértőre a végrehajtás rögtön egész szigorával alkalmazza azt és kibuvó ajtót sohase engedjen. S mivel minden törvény, mely csak elméletileg hozott, a gyakorlatban kimutatja hiányait, ily szempontból nem lenne felesleges iskolai törvényein-*ket most már egyévi tapasztalás* szemeivel újra átnézni s megrostálni, s miután újra megállapított, legszigorúbb végrehajtását lelkére kötni az igazgatónak.

Második árnyvonás bizonyos definiálhatlan hidegség, apathia, idegenkedés a tanulmányok iránt, mely főleg a felső osztályokat látszik elfoglalni. Bizonyosan mindenik tanár lelkiismeretesen igyekezett tanulási kedvet, ösztönt ébresztetni tanítványaiában, s mégis sok oldalról közönnnyel, hanyagsággal kelle találkoznia. Legszorosabb összefüggésben van ezzel az önmunkásság teljes hiánya, mely nálunk oly sajnosan tapasztalható, s mely jövőre azáltal lenne — nézetem szerint — legsikeresebben orvosolható, ha a tanárok, előadásaiik tárgyából minél több célszerű feladatokat hagyandnak s a kihagyottaknak otthoni kidolgozását szoroson számon kérve, a tanulókat erkölcsileg kényszerítik az önmunkásságra. E betegség oka bizonyval a multban van s ily betegséget kiirtani egyszerre nem lehet. De azt jó lélekkel mondhatjuk, hogy ezen csüggesztő hidegség a közelebbi év lefolyta alatt nem növekedett, sőt szembetűnőleg apadt anélkül, hogy egészen kiirtathatott volna. A tanárok csüggedetlen kötelességérzettel teljes munkássága segitend kétségkívül e bajon, s tán közel van az idő, midőn a nagykőrösi iskolában a közszellem: a szorgalom, kötelesség iránti buzgóság, s tanulásvágy leend.

Harmadik árnyvonás a rombolási hajlam. Csodálatos és egyedül a lelki szegénység s szellemi el nem foglaltságból kimagyarázható tapasztalat, miszerint e hiba valódi ragályos betegséggé fejlődve, az iskolák legnagyobb részében uralkodik. A padok összefaragva, ajtókon és táblákon mélyre vésett, s többnyire a kár okozáson kívül szemérm-et is sértő bemetszések, falak összefirkálása, ablakok, sőt kemencék beverése, néhol a deszkázat felbontása, udvaron s épület körül a fák nyesegetése: ezekben nyilatkozik e rombolási hajlam. E baj előre be volt látva, midőn a törvények hozattak, s ez ellen szigorú intézkedés van. Az iskolaszolga továbbá az iskola épületeni rombolások meggátolására van felvéve. S mind e mellett tán egy eset volt

egész év alatt, melyben valamely rombolás szerzője csak némileg felfedeztetett, holott a rombolások folyton folynak. Sőt mint lélek-tanilag bizonyost merem állítani, hogy a felsőbb osztályokban, hol némi dac és hetykeség kapott lábra, még újabb rombolásokra adott ingert azon körülmény, miszerint a rombolások miatt bosszantólag és nevetségesen eredménytelen vizsgálat és nyomozás tartatott. És ezen eredménytelenség senkire hibául nem háramlik. Valóban itt alig lehet más módot találni, mint az iskola-épületnek jelenleg elrombolt ajtóit, ablakait, padait, kályháit stb. *egyszer tökéletesen jó karba állítani*, azután minden tanuló egyenként s minden osztály összesen felelőssé tehető minden rombolásért; de míg egy padon 100 faragás van, ki fogja a 101-diknek urát találni? Nem lehet továbbá e tekintetben is elég erélyt, szigorúságot és életrevalóságot ajánlani az igazgatónak, mert ha áll, hogy e hiba nem az emberi természetben gyökerezik, hanem merő pajkosság s gyakran valódi malitia szüleménye — bizonyos az is, hogy kiirtására nagy sikerrel lehet munkálni. Midőn pedig a tisztelt Választmány elébe azon határozati javaslatot bátor-kodom terjeszteni, méltóztassék mielőbb intézkedni az iskolai épület ezen mellék-készleteinek s butorzatának tökéletesen új karba állításáról, nem tehetem, hogy még egy körülményre fel ne hívjam a t. Választmány figyelmét, mit elég csak érinteni, hogy anyagi és erkölcsi fontossága kitűnjék. Az iskola udvarán levő közárnyékszék u. i. oly botránnyosan elhagyatott és borzasztó állapotban van, mely mind a köztisztaság és egészség, mind a szemérem és erkölcsiség szempontjából elhalaszthatlan javítást sürgetőleg igényel.

Ezen fennebb elésorolt bajok teszik főárnyoldalait tanulóifjúságunk szellemének. Mellettök azonban, mint melyek nem annyira erkölcsi, mint ifjúsági hibák, vigasztalólag áll az, hogy bár egyes esetek merültek fel s szigorúbb fegyelmi rend mellett még többek is kitűntek volna, mik az ifjúság némely tagjainak erkölcsi magaviseletére is homályt vetnek, általában mégsem mondhatni, hogy a valódi erkölcselenség, korhelység, kicsapongás az ifjúkor ily métélyei a körösi ifjúság szellemét szennyeznék, miért ama kiirtható és gyógyítható hibák s hiányok eltávolítására nézve én legalább a legjobb reményt táplálom.

2. Az igazgató.

Tüzetesen akarván szólani a fegyelem, rend és munkálkodási egység fentartása ügyéről, mindenekfelett az igazgató-tanár állását s hatáskörét kell szemügyre venni, mint aki az iskolai rend s fegyelem középpontja, lelke és végrehajtója. Miután a nagykörösi egyháztanács bölcs és a maga helyén kellőleg följejtett okokból az igazgatói hiva-

talnak az Org.-Entw.-ban kiszabott hatáskörének nagy részét, jelesen pedig több rendbeli felügyeleti s igazgatási *jogait*, testületre (az iskolai választmányra) ruházta át, bizonyos határokon túl még e felett is jogokat tartván meg magának, az igazgató-tanárra jóformán nem egyéb maradt, mint az iskolai fegyelem fentartása. De épen ez az, mi mulhatlanul megkívánja, hogy erélyes és *egy* kézben legyen, s így az igazgató-tanárnak elég teendő maradt, csak azt erélyesen és sikerrel véghez vihesse. Nem akarok s tán nem is illenék nekem tisztelt társam és mult évi igazgatónk eljárásának bírálatába bocsátkoznom, és úgy lehet, az én fölfogásom hibás, de annyit látok, hogy ő és én különbözőleg fogtuk föl az igazgató-tanár hatáskörét. A lefolyt évben alig állott egyébből az igazgatói eljárás, mint regisztrálásból annak, hogy melyik tanuló hány órai becsukással vagy hány vesszőütéssel fenyítettett leckemulasztásért, s év végén a bizonyítványok kiadásából. Megvallom, én nem épen ily megszorítását látom az igazgatónak, célozva lenni azon utasításban, mit számára az egyházi tanács adott.

A fegyelem és rend fentartására írásban nem lehet utasítást adni, azért annak szerencsés vagy eredménytelen gyakorlása legtöbbször az egyéniségtől függ, mely azt gyakorolja. De annyit általánosan meglehet jegyezni, hogy a fegyelem-gyakorlásnak mindazon pontokra őrgonddal és szigorúan ki kell terjeszkednie, melyek az iskolai törvények első betűjétől az utolsóig bennfoglaltatnak, holott eddig a törvények csaknem mindenike bizonynyal többször sértetett meg anélkül, hogy — tán egyedül a leckemulasztást s egypár pajkosság esetet kivéve — a törvény és rend szigorú fentartására intézkedés történt volna. Tán előbb is mondtam már, de mint nézetem szerint legfontosabbat, s iskolánk jólétének egyik sine qua non-ját ismételni bátorkodom, vagy ne szóljon a törvény egy vagy más esetről semmit, vagy ha szól, szava lelkiismeretesen, szigorral hajtassék végre; ami ki nem vihető, ne irassék törvénybe, de ami törvénybe iratott, az szent legyen; ha az, kinek kötelessége a törvényt végrehajtani, csak egy pontot elhanyagol, a többinek tekintélyét is lerontja.

Továbbá, miután a tanári testület által iskolai év elején eléterjesztett tanóra-rendszert a választmány megerősíti, annak foganatba vétele ismét az igazgatói teendők egyike, és pedig legszelesebb értelemben, mert fölöle tulajdonképen ő felelős. Értem pedig e *legszelesebb értelem* alatt nem azt, hogy az igazgató a tanárok előadásán, tanítási módja vagy rendszere fölött bíraskodjék, de a fölött igenis, hogy a tanárok *megtartják-e kiszabott óráikat* és épen a kiszabott tárgyakból-e? Nem azért szükséges pedig ez óvatosság, mintha a tanárokról lelkiismeretlen hanyagság volna feltehető, de mindenek felett a tanításbani egység fentartása végett, melyről gondoskodás —

természetesen a választmány felsősége és tekintélye mellett, — közvetlenül az igazgatót illeti.

3. Osztálytanárok.

Az Org.-Entw. egyik legcélszerűbb intézkedései közé tartozik az osztálytanárok felállítása, mely szerint a gimnázium minden osztályát egy-egy tanár gondviselősége s felelősége alá veszi, annyiban, hogy:

a) azon osztály növendékeinek rendes iskolába járása felett felügyel, az azon osztályban tanító többi tanárok által feljelentett mulasztók első számbavevője;

b) — s ez a dolog főere — azon esetben, ha valamelyik tanár akadályozva lenne tanóráját megtartani, az osztálytanár gondoskodik, hogy a tanulók azon óra alatt vagy más tanár által, vagy ha ez nem lehetne, kihagyott munkával elfoglalva legyenek;

c) névszerinti és részletes osztálynaplót viszen.

Mivel az igazgató s jegyző-tanárok ezen hivatal alól más elfoglaltságukért fölmentetnek, a nyolc osztálytanárság következőleg volt a tanárok közt felosztva: VIII. Varga János: VII. Arany János. VI. Jánosi F. V. Ács Zsigmond. IV. Kis Lajos. III. Mentovich Ferencz. II. Weisz János. I. Csikaly Imre.

Az osztálytanárok által vezetendő napló időnkénti áttekintése, netalán történő hiányokra figyelmeztetés stb. ismét igazgatói teendő volna.

E tárgyban, fájdalom, csak ennyi jelenteni valóm van, miután kötelességem inkább azt adni elő, ami történt, mint azt, ami nem történt; remélem azonban, hogy a II-dik év végén többet lehetend szerencsém előterjeszteni.

Közli: BENKÓ IMRE.

A GYÓGYPÆDAGOGIAI TANÍTÓKÉPZŐ SZABÁLYZATA.

Hazánkban a gyógypædagogiai oktatásügy fellendülése egészen új keletű. Jóllehet a siketnémák váci orsz. kir. intézete 100 éves múlttal dicsekedhetik, 1902. év őszén ülte meg száz éves jubileumát; a vakok budapesti orsz. kir. intézete szintén közel áll fennállásának 100 éves ünnepéhez, mindazonáltal évtizedeknek kellett elmúlniok, míg a fogyatékosok oktatásügye extensiv fejlődésnek indult. Az extensiv fejlődés a 90-es években veszi kezdetét: sorra keletkeznek siketnémák, vakok és szellemi fogyatékosok számára intézetek. A rohamos